

2 x 2 = 5 ('T BARRE LAND)

Woede en verwondering

Af en toe voel ik me in dit mooie toneelblad een correspondent die frontberichten stuurt vanuit een theaterlandchap in staat van bederf. 'Van Uw verslaggever bij de Amsterdamse dorpspomp, aan de Gazet van St. Job in 't Goor': 'There's something rotten in the state of Holland.' Voorbeeld. In de grachtengordel van de Nederlandse hoofdstad loopt op dit moment een soort theatrale soapopera die nog lang niet voorbij lijkt. De Theatercompagnie, fusie van wie ooit De Trust (Theu Boermans c.s.) en Art&Pro (Frans Strijards c.s.) vormden, heeft aangekondigd in het komend najaar ziel & zaligheid, theaterhuis & ensemble (om hen mauverende, voornamelijk financiële redenen) te hebben uitverkocht aan de voormalige dopneuzenverhuurder, producent van soapseries én uitbater van theatrale pretparken (lees: musicals) Joop van den Ende. In het zwaar gesubsidieerde Compagnietheater aan de Amsterdamse Kloveniersburgwal zal in het najaar van 2002, op last van Reus Joop, drie maanden lang *Requiem voor een zwaargewicht* te zien zijn, een teleplay van Rod Serling over de ondergang van een beroepsbokser uit de jaren zestig. Niks mis mee hoor, met dat stuk. Maar waarom dáár? Terwijl we op haakse en brutale montages van (moderne) klassiekers door Theu Boermans zitten te wachten, en op nieuwe stukken van Frans Strijards, in diens eigen regie. Werk waarvoor de Theatercompagnie per slot van rekening vier jaar achtereen (tot 2004) op overheidssteun kan rekenen. Werk ook voor het behoud waarvan de fusie tussen de twee groepen door diezelfde overheid ongeveer werd afgedwongen.

Ander voorbeeld. Uit een iets centraler gelegen segment van de Amsterdamse grachtengordel. Ivo van Hove en 'zijn' Toneelgroep Amsterdam (het 'rijkste' toneelgezelschap van Nederland) prediken weer eens De Liefde & De Hoop (met het spreekwoordelijke gemak waarmee de vos de passie preekt), lenen daartoe citaten van theatermaker Peter Sellars, en – voor de voorstelling *Con Amore* – het libretto van Monteverdi's *L'Incoronazione di Poppea* (in 1642 geschreven door Giovanni Busenello). Dat is eerder geprobeerde, door het beroemde Werkteater in zijn nadagen (1984), met Jan Ritsema als regisseur en met (onder andere) Joop Admiraal, Frank Groothof en Daria Mohr als spelers. Maar die *zongen* tenminste nog (heel breekbaar, want geen geschoolde operazangers, wat de voorstelling mooi want kwetsbaar maakte). De jonge acteurs van Toneelgroep Amsterdam *spelen* het libretto, en barsten tussen de bedrijven door – op de muzak uit het omgevallen cd-rek van twee 'klankontwerpers', en met songs van Daan Stuyven – uit in een slechte imitatie van een Joop van den Ende musical. Ondertussen wordt er gedoucht, gekookt, gevreeën en gevoosd met fruit, worsten en pasta, dit alles in een open woonkeuken, die gedeeltelijk de zaal in is geduwd. Ivo van Hove in de programmafolder: 'Wij gebruiken een operatekst om in het hart van onze tijd te kijken, om iets te weten te komen over gevoeligheden en opinies die vandaag in alle hevigheid leven.' Sommige programmafolders lees je beter niét. Sommige voorstellingen reduceren het theater tot een puberale kluts

van lentebronst, *reality soap* en soft porno. Reprise in juni a.s., in Ivo van Hoves eigen (ook uitgekledede) Holland Festivalletje.

Het rustgevend alternatief voor vetbetaalde grootspraak is in het Nederlandse toneel – al sinds de oprichting van het eerder genoemde Werkteater – te vinden in het territorium van de kleinschalige ensembles der 'jonge honden'. Onder die formaties is het Utrechtse gezelschap 't Barre Land voor mij al enige tijd een van de dierbare enclaves. Eigenzinnige, autonoom denkende toneelspelers, die zich gedegen voorbereiden, maar proberen zo min mogelijk vast te leggen. Beroepsverrassers zijn het eigenlijk, of liever: professionele verwonderaars. In hun zoektocht naar weerbarstig materiaal boorden ze – na hun prachtige verklanking van *Hamlet* als levendige denkconstructie, wonen in het hoofd van William Shakespeare (regie Jan Ritsema) – dit seizoen Elias Canetti's trilogie *Die Blendung (Het Martyrium)* als goudmijn aan, in de vorm van een literaire klucht, een door Czeslaw de Wijs en Ditte Pelgrom gemaakte bewerking en door het hele ensemble ontwikkelde voorstelling, work-in-progress. *Hoofd zonder wereld* en *Wereld zonder hoofd* zijn al getoond, binnenkort volgt deel drie, *Wereld in het hoofd*. Een comédie humaine, vlak voor het publiek getoond op de kleinste speelvloer die men zich denken kan, met mooie rollen van onder meer Jacob Derwig, als de noodlottig op zijn ondergang afstevende sinoloog en naïeve boekenwurm Kien, en vooral Margijn Bosch als zijn hebzuchtige rattenvrouw Thérèse. Een ambitieus project, zonder pretenties, vol speelplezier.

Nu heeft 't Barre Land zich maanden achtereen gestort op de godfather van de Russische roman in de negentiende eeuw, Fjodor Michajlovitsj Dostojevski (1821-1881). De titel van het project luidt

$2 \times 2 = 5$, met als ondertitel *Dostojevski en meer*. Op het moment waarop dit artikel wordt geschreven, zijn vier onderdelen van het project gereed en te zien geweest: drie voor het toneel bewerkte Dostojevski-teksten (*Aantekeningen uit het ondergrondse*, *Witte nachten* en *De zachtmoedige*) aangevuld met het 'meer' van een farce, een tekst geschreven door Michail Boelgakov, *Hondhart* – afkomstig uit de jaren twintig van de vorige eeuw. In april en mei van 2002 wordt dit Barre Land-project voorlopig compleet gemaakt met een toneelbewerking van Dostojevski's *Misdaad en straf* (lange tijd op een moralistische wijze vernederlandsd als *Schuld en boete*).

Van de figuren die opduiken in Dostojevski's proza – een imposante Himalaya aan romans – kan met recht en rede gezegd worden dat ze (zoals de Britten het uitdrukken) *at odds with the world* leven, ze liggen zwaar overhoop met de wereld waarin ze gedwongen zijn te bestaan. Ze behoren niet bepaald tot de meest aangename species der menselijke soort. De naam van Dostojevski's veruit beroemdste romanpersonage, Rodion Romanovitsj Raskolnikov (uit *Misdaad en straf*) is afgeleid van het Russische woord *raskol*, wat schisma, afscheiding, afsplitsing betekent. Karel van het Reve (de broer van Gerard) bekend in zijn *Geschiedenis van de Russische literatuur – van Vladimir de Heilige tot Anton Tsjechov*, dat hij jarenlang tot de anti-Dostojevski-club heeft behoord (samen met eerbare medeleden als Gontsjarov, Toergenjev en Nabokov), juist door de afstotende karaktertrekken van de optredende personages. 'De handeling van zijn romans', schrijft Van het Reve, 'bestaat meestal uit luidruchtige, emotionele woordwisselingen, vaak met veel deelnemers en toeschouwers, die hijgend en blazend uiteengaan om elkaar